

TÜRKÇEDE ARAPÇA KELİFE KÖKÜNDEN TÜREMİŞ SÖZ VARLIĞI

İhsan Sabri ÇEBİ¹

Öz

Eski Türkçe döneminden beri Türkçenin en çok etkileşime girdiği diller Farsça ve Arapçadır. Yüzyıllar süren etkileşim boyunca bu dillerden Türkçeye birçok kelime, tamlama, ek vb. dil öğeleri girmiştir. Bu yazıda Arapça *kelife* (كَلِيفَة) üçlüsünden türemiş olup bir kısmı Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi döneminde, bir kısmı ağızlarda, bir kısmı da hâlen edebî dilde kullanılan söz varlıkları ele alındı. Bu söz varlıklarının pek çoğunun kaynak dil Arapçada ve aracı dil Farsçada olmadığı, Türkçede üretildiği tespit edildi. Arapça *kelife* kökünden türemiş olan *külfet*, *külef*, *mükellef*, *mükellefe*, *mükellefîn*, *mükellefiyet*, *mütekellif*, *mütekellifîn*, *tekalif*, *tekellüf*, *tekellüfât*, *teklif*, *teklifat*, *teklif* gibi 14 kelimedenden oluşturulmuş Türkçe söz varlığının sayısı 90'dır. Bu kelimelerden bazıları Arapça kurallara göre yapılmış çokluk şekilleridir. Türkçede bu kelimelerden türetilen söz varlıklarının 23'ü fiildir. Bu fiillerden 1'i fiil yapma ekiyle, diğerleri yardımcı fiiller ile oluşturulmuştur. Yine bu söz varlıklarının 4'ü Arapça asıllarından bazı ses olayları sonucunda Türkçenin ses özelliklerine uydurulmuş kelimelerdir. Sonuç bölümünde detaylı dökümünü verdiğimiz bu söz varlıklarının bir kısmı Farsça bir kısmı Türkçe kurallarla oluşturulmuş kelime gruplarıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Arapça, Farsça

JEL Kodları: Y-90

VOCABULARY IN TURKISH FROM THE ROOT OF THE ARABIC KELIFE

Abstract

Since the Old Turkish period, the languages with which Turkish has interacted the most have been Persian and Arabic. Throughout centuries of interaction, Turkish has borrowed many words, phrases, affixes, etc. from these languages. In this article, the lexicon that is derived from the Arabic *kelife* (كَلِيفَة) trio, some of which are used in the Old Anatolian and Ottoman Turkish periods, some in dialects and some still in literary language, has been discussed. It has been determined that most of these lexicons are not in the source language Arabic and the intermediate language Persian, but produced in Turkish. The number of Turkish lexicon is 90, which is composed of 14 words derived from the Arabic root *kelife*, such as *külfet*, *külef*, *mükellef*, *mükellefîn*, *mükellefiyet*, *mütekellif*, *mütekellifîn*, *tekalif*, *tekellüf*, *tekellüfât*, *teklif*, *teklifat*, *teklif*. Some of these words are plural forms made according to Arabic rules. 23 of the lexicons derived from these words in Turkish are verbs. One of these verbs is formed with the verb making suffix, and the others are formed with auxiliary verbs. Again, 4 of these lexicons are words that are adapted to the phonetic features of Turkish as a result of some phonetic events from the Arabic originals. Some of these lexicons, which we have given a detailed breakdown in the conclusion section, are word groups formed with Persian and some Turkish rules.

Keywords: Türkiye Turkish, Old Anatolian Turkish, Ottoman Turkish, Arabic, Persian

JEL Codes: Y-90

¹ **Sorumlu Yazar (Corresponding Author)**, Dr. Öğr. Üyesi., Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tekirdağ, TÜRKİYE, jscebi@nku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8889-0025>.

Makalenin Türü (Article Type): Araştırma Makalesi (Research Article)

Makale Geliş Tarihi (Received Date): 21.07.2023

Makale Kabul Tarihi (Accepted Date): 31.08.2023

DOI: 10.56337/sbm.1331073

Atf (Cite): Çebi, İ. S. (2023). Türkçede Arapça Kelife Kökünden Türemiş Söz Varlığı, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2023(2), 118-136.

1. Giriş

Sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkiler sebebiyle, her dilde olduğu gibi, Türk yazı diline de başka dillerden tesirler olmuştur. Bu tesirler daha *Eski Türkçe* döneminde başlamıştır. *Eski Türkçe* dönemi içinde yer alan Köktürk ürünlerinde az da olsa Çince; Uygur ürünlerinde çokça Sanskritçe, Karahanlı dönemi ürünlerinde de Arapça ve Farsça unsurlara rastlanır.

Eski Türkçe döneminde, Karahanlı Türk Devleti zamanında başlayan Farsça ve Arapça ile Türkçe arasındaki etkileşme, sonraları Farsçanın Gazneli Türk devletinin ve Selçuklular'ın resmî dili olması boyutlarına ulaşmıştır. Siyasi, coğrafi ve içtimâî sebeplerin rol oynadığı bu etkileşimin asıl önemli sebebi, sözlü edebî geleneğe sahip ama ortak yazı dili Hakaniye lehçesine çok da vakıf olmayan göçebe Oğuzların konuşma dillerinin yazı dili hâline gelmeden önce kurdukları devletin dilinin Arapça ve Farsça olması, Arapçanın ilim; Farsçanın edebiyat dili olarak kullanılmasıdır (Ercilasun, 1996, 43). Karahan, Anadolu Türk yazı dilinin Arapça ve Farsçayı iyi bilen, Türkistan yazı geleneğinden de haberdar, şehirli, âlim ve mutasavvıf Oğuzların ağzından meydana geldiğini belirtir (2013, s. 7).

Arat, XII ve XIII. yüzyıllarda Türkçenin fonetik ve morfolojik inkişafının olgunlaştığı bir devrede Müslüman Türklerin Arap alfabesini kabul etmelerini şivelerde meydana gelen değişikliklerin yazı sistemi ile alakalı bir engel ile karşılaşmaması bakımından büyük bir tesadüf olarak görür (1948, s. 601). Arat'a göre aslında Türk dilinin üretici kabiliyeti ve bu dili kullanan aydınların dile hâkimiyeti o kadar ileri derecede idi ki XI. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar yazılmış yabancı tesir altında kalması zarurî sayılabilecek dinî eserler bile saf Türkçeyledir (1948, s. 602). Ancak Arat, daha sonraları, Batı Türkçesinin yeni kültür zümrelerinin yakın bulunduğu İran ve Arap kültürünün tesiri altında kalarak bilhassa medrese eğitilmiş zümrelerin eserlerinde, karışık bir dil olan Osmanlıca'nın ortaya çıktığını, geniş Türk çevrelerin bu dili anlamadığını söyler (1948, s. 607).

Selçuklular zamanında başlayıp Beylikler Dönemi ve Osmanlı devletinin kuruluş döneminde devam eden Eski Anadolu Türkçesi döneminde, Farsçadan ve Arapçadan edebî ve ilmî eser tercümeleri yanında önceleri taklit yollu olmak üzere Oğuz Türkçesi ile telif eserler meydana getirilmiştir. Ancak Köprülü'nün belirttiği gibi XIV. yüzyıldan itibaren bu tercüme yollu eserlerle Türkçeye yavaş yavaş Arapça ve Farsça kurallar ile İran edebiyatının nazım şekilleri ve kuralları girmesiyle millî lisanın istiklâli ve estetiği bozulmaya başlıyordu (1980, s. 352).

Karahan, Türklerin yeni kültür çevrelerindeki komşuları olan Fars ve Arapların gelişmiş yazı dillerine rağmen Türk dili tarihi için birinci derecede önemli olan Anadolu'da yeni bir Türk yazı dilinin doğuşunu çok önemli bulur (2013, s. 8).

Coğrafi ve sosyal yakınlık açısından Türklerin daha fazla ilişkide olduğu Farsların dili Batı Türkçesinde Arapçadan daha fazla etkili olmuştur. Türklerin İslam kültürüne girmesinde İranlılar, Araplar'dan daha fazla etkili olmuştur. Yani İslam kültürünü oluşturan öğelerden biri olan edebiyatın iç ve dış yapısını oluşturan unsurların çoğu Arapça olanlar dâhil, dilimize Arapçadan değil Farsça aracılığıyla girmiştir (Mengi, 2005, s. 10, Pekacar, 2017, s. 1471).

Arapçadan Türkçeye girmiş kelimelerle ilgili yapılan çalışmaların çoğu anlam değişimleri ile ilgilidir: Aksoy 1977; İşler 1997; Anıl 2002; Ermiş 2012, 2013, 2014; Abdurrahman 2020; Özkan ve Özdemir 2022, vb. Bu çalışmaların bir kısmı Türkçe kelimelerde anlam değişimleri ile ilgili olup bu kelimeler arasında Türkçede yer alan bazı Arapça asıllı kelimeler de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma için seçtiğimiz Arapçadan alıntı kelimelerin Türkçede kazandığı yeni şekiller ve bunlardan türetilmiş yeni biçimlerle ilgili henüz kapsamlı çalışmalar olmadığı görülmektedir.

Bunlardan Aksoy, Anıl ve İşler'e ait olan anlam kayması ile alakalı çalışmalarda, bu yazının konusunu oluşturan *kelife* kökünden türemiş kelimelerden sadece *mükellefiyet* Anıl'a ait yüksek lisans tezinde (2002, s. 58) yer almıştır. Abdurrahman'a ait çalışma ise Arapçada çokluk şeklinde bulunup da Türkçede tekil olarak kullanılan kelimelerle alakalı olup çalışmamıza esas alınan *kelife* kökünden türemiş hiçbir kelimeye yer verilmemiştir. Özkan ve Özdemir'in çalışmasında Arapçadan Türkçeye geçmiş insana ait özellikler ile ilgili TDK sözlüğünden tespit edilmiş 139 kelime geçirdikleri ses olayları

bakımından incelenmiştir. Bu çalışmada da çalışmamıza esas alınan *kelife* kökünden türemiş hiçbir kelime yer almamıştır.

Türkçedeki Arapça asıllı kelimeler üzerine, anlam değişimleri ön plana alınmaksızın yazılmış iki kitabı olan Ermiş'in eserlerindeki (2012, 2014) örnekler daha çok bugünkü Türkiye Türkçesinde kullanılan kelimelerden oluşmaktadır ve sözlük çalışması ağırlıklıdır. Ermiş'in bir kitabında (2012) *kelife* kökünden türemiş söz varlığının sayısı 5, diğer kitabında (2014) ise 16'dır. Bizim çalışmamızda ise tespit edilmiş Arapça *kelife* kökünden türetilen söz varlığının sayısı 90'dır. Ermiş'in bu konu ile alakalı olarak Türkçe söz varlığı içinde türetme gücü en yüksek 20 Arapça kökü incelediği makalesinde (2013) Arapça *kelife* kökünü almamış olması da dikkat çekmektedir.

2. Çalışmanın Konusu ve Yöntemi

Bu çalışmayla, Eski Anadolu Türkçesinden başlayarak Batı Türkçesinde Arapça *kelife* 'den (كَلِفَة) türemiş kelimeler ile bunlardan Farsça ve Türkçe birtakım ek veya yardımcı fiillerle genişletilmiş söz varlıkları ve bunların kazandıkları anlamlar ortaya konulmuştur. Bu kelimelerden Türkçede fonetik ve semantik değişmeye uğrayanlar, ilgili kelimenin altında belirtilmiştir. Arapça asıllı kelimelerin Türkçeye girmeye başladıkları Karahanlı Türkçesine ve Doğu Türkçesine ait bazı örneklerle de çalışmada yer verildi.

Kelife üçlüsünden türemiş kelimeleri yazı konusu yapmamızın sebebi, bu kökten türemiş kelimelerle oluşturulan söz varlığının dikkat çekecek kadar çok olmasıdır. Ancak bu çalışmanın benzer kelimelerle de yapılması durumunda ilgi çekici sonuçlara ulaşılabileceğini düşünmekteyiz.

Bu çalışma sadece sözlük verilerine dayanmamakta, edebî metinlerden taranarak tespit edilen örneklerle de desteklenmektedir. Ancak sözlüklerde yer alıp da edebî metinlerde örnekleri olmayan veya çok yaygın örnekleri günümüzde halen kullanılan söz varlıkları sözlük referansıya gösterilmiş, bu sözlüklerde zaten örnek cümleler yer aldığı için yazının hacmini artırmamak amacıyla bu kelimelere ait örneklerle çalışmada yer verilmemiştir. Tespit edilen kelimelerden Farsça ile alakalı olanlarının bazıları fonetik ve semantik açıdan ele alınmıştır.

Arapça *kelife* (كَلِفَة) sülâsisinin (üçlü) anlamı “[yüz] kararmak; çilli olmak [yüz]; (↪ *bşden*, *b-den*) çok hoşlanmak (↪ *bşe*) düşkün olmak, çok ilgilenmek, meraklı olmak; (↪ *b-e*) âşık olmak”; bu yazıya konu olan bazı kelimelerin kökü olan *kellefe* (كَلْفَة) 'nin anlamı ise (*b-i*, *bş ile* ya da ↪ *bş* ile) görevlendirmek, vazifelendirmek; (*b-i*, *bşe* ya da ↪ *bşe*) atamak, tayin etmek; (*b-e*) mal almak” şeklindedir (Mutçalı, 1995, s.769).

Arapça *kelife* (كَلِفَة) kökünden türemiş olup Türkçede kullanılan kelime ve/veya kelime grupları, *külfet*, *mükellef*, *mükellefe*, *mükellefiyet*, *mütekellif*, *tekellüf*, *teklif*, *teklîfi* ve bunlardan bazılarının Arapça çokluk şekilleri *külef*, *mükellefîn*, *mütekellifîn*, *tekâlîf*, *tekellüfât*, *teklîfât* kelimeleri ile bunlardan Türkçe ve Farsça eklerle türetilmiş kelime ve birleşik kelimelerdir.

Örneklerin yer aldığı edebî metinlerin önemli bir kısmının tespitinde elektronik ortamda hazırlanmış olup internette yayımlanan <https://lehcediz.com>'dan yararlanıldı. Bu örneklerden basılı yayınlardan ulaşılamayanlara <https://lehcediz.com> elektronik sözlüğünden kaynak gösterildi.

Çalışmada *kelife* kökünden türemiş kelimelerin Arapça, Türkçe ve Farsça sözlüklerde yer alan karşılıkları verildi. Türkçe sözlük olarak Şemseddin Sami'nin *Kamus-ı Türki*'si, Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ı, Yaşar Çağbayır'ın *Ötüken Türkçe Sözlük*'ü, İlhan Ayverdi'nin *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'ü ve TDK'nın *Türkçe Sözlük*'ü ile *Derleme Sözlüğü* esas alındı. Tespit edilen kelimelerin anlamı verilirken bu sözlükler içinde kelimeyi en kapsamlı şekilde açıklayan sözlük tercih edildi. Sözlükler arasında önemli anlam farkı bulunmaması durumunda Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ı esas alındı. Bu kelimelere ait örnekler, EAT, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemine ait edebî metinlerden tespit edildi. Türkçe sözlüklerde yer alan kelime veya kelime gruplarına sözlüklerde örnek cümleler verildiği için genellikle örnek verilmedi. Ancak bu örneklerden ilginç gördüklerimize de metinlerden yer verildi.

Arapça *kelife* (كَلِفَة) kökünden türemiş söz varlıkları sıralanırken önce asıl kelime koyu stil ile yazıldı ve bunun Türkçe sözlüklerde yer alan anlamı verildi. Sonra bu kelimedenden türemiş söz varlıkları

toplu olarak verildikten sonra alfabetik sıra ile normal stil ile yazılıp tek tek açıklamaları ve örnekleriyle birlikte verildi.

3. İnceleme

Külfet (كُلْفَة): “*külfet* (a.i.c.: külef): 1. Zahmet, sıkıntı, zorluk, yorgunluk, zorlu iş. 2. Merâsim, seremoni.” (Develloğlu, 2013, s. 614); “Arapça külfet: 1. *İsim* Sıkıntı, zorluk. 2. *İsim* Büyük masraf.” (TDK Türkçe Sözlük, s. 1557); “1. Çokluk, kalabalık, 2. Evdeki kişiler.” (DS C. VIII, 1993, s. 3029)

Arapça – Türkçe sözlükler

كُلْفَة (كُلْفَة) *kulfet* : Rahatsızlık; sıkıntı, meşakkat, zahmet, külfet; dert, belâ; yapmacık tavır; masraflar; aksesuarlar, takılar (düğme); nedime. (Mutçalı, 1995, s. 770)

Farsça – Türkçe sözlükler

كُلْفَة “*Kolfat*: 1. Zorluk, meşakkat, zahmet. 2. Kadın hizmetçi. 3- Bir kimsenin bakmakla yükümlü olduğu kimseler, aile, aile fertleri.” (Salehpour, 1370, s. 981)

külfet, bî-külfet, bilâ-külfet, kişlet, külfet bër-, külfet çek-, külfete gir-, külfete katlan-, külfete sok-, külfet eyle-, külfet it-, külfetli, külfet olun-, külfetsiz, külfetsizce, külfetsizlik, külfetsiz ol-, külfet tart-, külfet yastığı, külfet yükle-

Arapça asıllı *külfet*in, Farsça ve Türkçe sözlüklerde Arapça aslına uygun olarak *zorluk, meşakkat, zahmet, sıkıntı* gibi anlamları yer almış ve *külfet* dilimizde bu anlamlarıyla sık kullanılmıştır. Ancak tespit ettiğimiz örnekler arasında Arapçada kullanılan *aksesuarlar, takılar* ve *nedime* anlamlarıyla kullanımına rastlanmamıştır. Kelimenin Farsçadaki *kadın hizmetçi* anlamı, Arapçadaki *nedime* ile alakalı olabilir.

Kelimenin Arapça aslındaki anlamlarından farklı olarak *külfet*, Farsça ve Türkçede EAT metinlerinde ve bazı Anadolu ağızlarında *aile fertleri, evdeki kişiler, çokluk, kalabalık*, gibi anlamlarla da kullanılmıştır. Bunun sebebi, aile fertlerinin geçimiyle alakalı yükü olmalıdır. Ancak kelimenin bu anlamıyla Türkçeye Farsçadan girmiş olması da muhtemeldir:

Şeyhoğlu Sadruddin Mustafâ'nın *Kâbûs-nâme* çevirisinde *külfet* “ev halkı, aile” anlamında kullanılmıştır. Aynı eserin Mercimek Ahmed tarafından yapılan çevirisinde ise bu kelime *taallukât* ile karşılanmıştır (Keykavus b, 1966, s. 288). *Kâbûs-nâme*'nin İranlı edip Sa'id Nefisi tarafından yayımlanan tıpkıbasımında ise kelime “maiyyet” anlamındaki *خشم* “*haşem*”dir (Keykavus c, 1312H, s. 159). Bu durum bize bu kelimenin Türkçeye “aile” anlamı ile Farsçadan geçmiş ise de *Kâbûs-nâme* çevirisinden önce geçmiş olması gerektiğini düşündürmektedir.

Aile, ev halkı

“Var, bir hoş yer ihtiyâr kıl. Kuluñ ve *külfetüñ*-ile anda muķim ol, diril.” (Keykavus a, 2016, s. 169)

“Bülbül figan eder, gülistan ağlar,
Yedi baş *külfet* var gözü kan ağlar.” (Kaya, 1991, s. 358)

Halk, mahlukat

“Laṭıfsiñ hem Ḥaķķ’iñ maḥbûbı sensiñ ey emîn
Murâd itdi Ḥudâ ‘aşkıñla kıldı *külfeti*.” (Taktak, 1997, s. 253)

Karşılıklı ilişkilerde resmiyet

“Gel ey pervâne şem‘-i bezm ile ṭarḥ-ı tekellüf kıl
Meseldür bu cihânda şarṭ-ı ülfet terk-i *külfetdür*.” (Aypay, 1992, s. 158)

Bedel

“Ayrılmaksa kız niyetin
Külfeti var her nimetin.” (URL1)

Bî-külfet: Külfetsiz, zahmetsiz, kolay.

Eklendiği kelimeye *-sız, -maz* anlamı katan Farsça olumsuzluk edatı *bî* ile oluşturulmuş *bî-cân, bî-kâr, bî-hâl* vb. kelimeler Farsça ve Türkçe sözlüklerde yer almasına rağmen *bî* edatı ve Arapça *külfet* kelimesiyle oluşturulan *bî-külfet* Osmanlı Türkçesi dönemi eserlerinde sık kullanılmasına rağmen Farsça ve Türkçe sözlüklerde yer almamaktadır:

“Cevherîden düşdi *bî-külfet* bu târîh-i latîf
Oldı Zeyne'l-âbidin Beg kethudâlıkla be-kâm.” (Nar, 2016, s. 230)

Bilâ-külfet: Zahmetsiz, sıkıntısız.

Bu kelime de eklendiği kelimeye *-sız* anlamı katan Arapça olumsuzluk edatı *bilâ* ile *külfet* kelimesinin birleşmesiyle oluşturulmuştur. Bu edatın Arapça kelimelerin başına getirilmesiyle oluşturulmuş *bilâ-bedel, bilâ-ihtiyar, bilâ-ücret* vb. kelimeler Osmanlıca sözlüklerde yer almaktadır. Ancak Türkçe metinlerde çok fazla örneğine rastlanmayan *bilâ-külfet* Arapça, Farsça ve Türkçe sözlüklerde yer almamaktadır:

“Bû ‘Alî eylesün *bilâ-külfet*
Bu ‘Alîden ta‘allüm-i hikmet.” (Edirneli Kami, 2017, s. 119)

Kiflet: Aile bireyleri.

Urfa ağzında aile fertleri için kullanılan *külfetle* birlikte kelimenin göçüşmeye ve düzleşmeye uğramış şekli *kiflet* de tespit edilmiştir.

“Artıh o *kiflet*lidi.” (Özçelik, 1997, s. 191)

Külfet bër-: Sıkıntı vermek.

Çağatay Türkçesinin devamı olan 19. yüzyıl Özbek edebiyatı kadın sanatçılarından olup aynı zamanda devlet yöneticisi olan Nâdire Kamilova'nın bir gazelinde kelime *külfet bër-* şeklinde birleşik fiil olarak örneklenmiştir:

“Lebidin ayru kan yutmaq işimdur bargıl ey sâkî
Meña bîhûde *külfet bërme* teklîf-i şarâb eyleb.” (Kadirova, 2001, s. 57)

Külfet çek-: Sıkıntıya girmek, zahmet çekmek.

Türkçe kaynaklarda “sıkıntı, zahmet” anlamıyla *külfet*, ilk defa Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet*'inde örneklenmiştir. *Dîvân-ı Hikmet*'te tespit edilen üç örnekten biri *külfet çek-* şeklinde birleşik fiildir:

“Zen ü ferzend için çekken renc ü *külfet*
Ol bendemge men bermesmen aslâ zahmet.” (Yesevî, 2022, s. 142)

“Olma mağrûr tûl-ı ‘ömre yok bakâsı hâşılı
‘Âdile bul vahdeti çekme cefâ vü *külfetin*.” (Yüksel, 2018, s. 179)

Külfete gir-: “1. Yük altına girmek, uğraştırıcı bir durumu yüklenmek. 2. Çok masrafa girmek.” (Ayverdi, 2020, s. 726)

Külfete katlan-: “Sıkıntıya, zorluğa önem vermemek.” (TDK TS, 2011, s. 1557)

Külfete sok-: “1. Sıkıntıya sokmak; yormak. 2. Gereksiz yere masraf ettirmek.” (Çağbayır, 2007, C. 3, s. 2889)

Külfet eyle-: Yük yüklemek, sorumlu tutmak.

“Kimüñ ki rızkı ıarısa nafağa eylesün Allâh özine vërdüğünden kadarınca *külfet eylemez*.” (Küçük, 2014, s. 322)

Külfet it-: Çabalamak, uğraşmak.

“Döküldi reşha reşha eşk-i çeşmüm celbe müştâkı
Ne dürlü *külfet itdümse* zafer-yâb olmadum sâkî.” (Duman, 2005, s. 472)

Külfetli: “1. sıfat Sıkıcı, zor, yorucu, özen isteyen. 2. sıfat Büyük masraf gerektiren.” (TDK TS, 2011, s. 1557)

Külfet olun-: Yük yüklenmek, sorumlu tutulmak.

“*külfet olunmaz* her nefse illâ güci yetdükçe.” (Küçük, 2014, s. 103)

Külfetsiz: “1. Zahmetsiz, meşakkatsiz, kolay. 2. Merasim ve muamelat-ı resmiyyeden ârî, sade. 3. Kendini zorlamaksızın yapılan, selîs, tabii (Ş. Sami, 2019, 1177); “1. *sıfat* Sıkıntısız, kolay, özen istemeyen: 2. *zarf* Az masraf yaparak.” (TDK TS, 2011, s. 1557)

“Giderler hâne-i dôsta kadar *külfetsiz* ‘Âdile
Gedâ şuretde ma’nen şâhdır ‘uşşâkı incitme.” (Yüksel, 2018, s. 223)

Külfetsizce: “1. Zahmetsizce, kolaycacık, 2. teklifsiz ve merasime riayet olunmaksızın.” (Ş. Sami, 2019, 1177)

Külfetsizlik: “a. Külfetsiz olma durumu.” (TDK TS. 2011, s. 1557)

Külfetsiz ol-: Zahmetsiz olmak, kolay olmak.

“ve *külfetsiz* olmak için bir gaz tenekesi ölçü tutulur. Biriniñ dolusu on dört on beş oğka gelen tenekelerden kaç dâne ölçülmüşse oğkaya çevirilip bedeli ...” (URL2)

Külfet tart-: Külfet çekmek, sıkıntı etmek.

“Ümmet için köp *tartamın* Hak'dın *külfet*
Mustafa'ga matem tutub kirdim menâ.” (Yesevî, 2022, s. 21)

Külfet yastığı: Çift kişilik, büyük baş yastığı. (DS C. VIII, 1993, s. 3029)

Bu kelime grubunun da “aile fertleri, kalabalık” anlamları ile alakalı olduğu açıktır.

Külfet yükle-: “Zahmet vermek, yük olmak.” (Ayverdi, 2020, s. 726)

Külef (كُلْف): külfetler, zahmetler, sıkıntılar.

Arapça *külfetin* çoğulu olan bu kelime Türkçede bu şekliyle ayrıca Türkçe çokluk eki alarak da kullanılmıştır.

“Hamdî gazab *külefleri* rahmet suyu çeker
Kan ile kan gidermeğe râhî delîl olur.” (Ali Emirî, 2018, s. 54)

Mükellef (مُكَلَّف) : “*sıf* ve *i*. (Ar. teklif "bir işi birine yüklemek"ten *mukellef*) 1. Bir işi yapmak zorunda olan (kimse), yükümlü. 2. sıf. Çok emek verilerek hazırlanmış, gösterişli, muhteşem, şatafatlı [Bu anlam Türkçe'de ortaya çıkmıştır]. i. 3. kısa. Vergi vermekle yükümlü olan kimse veya kuruluş. 4. din. Birtakım dini emir ve görevleri yerine getirmek zorunda olan, erginlik çağına girmiş, akil baliğ olmuş kimse [Kızlarda 9-12, erkeklerde 1 2-15 yaşlarıdır].” (Ayverdi, 2020, s. 873)

Arapça-Türkçe Sözlükler

مُكَلَّف “(ب ... ile) görevli, yükümlü, mükellef; (ب ... yapmaya) mecbur, zorunda olan; vergiye tabi; vergi mükellefi; dinin emirlerine uymaktan sorumlu kişi, mükellef İSL. HUK.; aklen sorumlu tutulabilir, mükellef İSL. HUK.” (Mutçalı, 1995, s. 770)

Farsça-Türkçe Sözlükler

مُكَلَّف 1. Yükümlü, sorumlu, 2. Bir şeyi yapmak zorunluluğu olan, 3. Zahmete düşmüş, incinmiş, 4. Erginlik çağına erişen çocuk. (Salehpour, 1370, s. 1386)

mükellef, mükelleflik, mükellef ol-, vergi mükellefi

Sorumlu

“Sen o meyhaneyi basmakla *mükellef* miydin?” (Ersoy, 2021, s. 798)

Gösterişli, şatafatlı

“Zîrâ Hâzret-i Risâlet zamânında böyle *mükellef* hediyeler olmazdı.” (Şirvanlı Mahmûd c, 1999, s. 435)

Mükelleflik: “a. 1. Mükellef olma durumu. 2. Yükümlülük.” (TDK TS, 2011, s. 1725)

Mükellef ol-: Sorumlu olmak.

“Hiredden hâric olanlar *mükellef* olmadı aslâ

Bu teklif-i ‘ibâdetdür hired evḫât-ı ḫalbümde.” (Kırkılıç, 1985, s. 423)

Vergi mükellefi: “a Vergi yükümlüsü.” (TDK TS, 2011, s. 2480)

Mükellefe (مُكَلَّفَةٌ) : (a.s. külfet’den): [“mükellef’in muen.]. (bkz. Mükellef) Ahâlî-i mükellefe: Vergi vermekle yükümlü kimseler. (Devellioğlu, 2013, s. 837)

Arapçanın Mısır lehçesinde *mükellefe* [bir semtteki fertlerin ya da şirketlerin] emlak sicili. (Mutçalı, 1995, s. 770)

Mükellefin (مُكَلَّفِينَ) : (a.s. mükellef’in c.) Bir şeyi yapmak, bir şeyi ödemek zorunda bulunanlar. Ef’âl-i mükellefin: Farz, vacip, sünnet, müstahab, mubah, mekruh, müfsid, haram. (Devellioğlu, 2013, s. 838).

Arapça *mükellef* kelimesinin mecrur çoğulu olan *mükellefin* Arapça sözlüklerde özel bir karşılıkla yer almamıştır.

Farsçada *mükellefin* mükellefler karşılığı olarak sözlükte yer almıştır (Salehpour, 1370, s. 1386).

Türkçede *mükellefin* tek başına kullanılmamış, dinî terim olarak *ef’âl-i mükellefin* şeklinde Farsça isim tamlaması halinde yer almıştır.

Mükellefiyet (مُكَلَّفِيَّة) : “i. (Ar. *mukellef*’ten yapma mastar eki *-iyyet* ile *mukellefiyyet*) 1. Mükellef olma durumu, yükümlülük. 2. Yapılması zorunlu olan iş veya davranış, görev: "Askerlik mükellefiyeti." "Mükellefiyyet-i ahlâkiyye: Ahlaki görevler." "Mükellefiyyet-i dîniyye: Dini görevler." (Ayverdi, 2020, s. 873)

“Bütün evâmire ilân-ı harb eden şu sefih,
Mükellefiyyeti Allah’a eyliyor tevcih!” (Ersoy, 2021, s. 610)

Mütekellif (مُتَكَلِّفٌ) : *sif.* (Ar. *tekelluf* "külfetli iş yapmak, külfeti seçmek"ten *mutekellif*) Külfetli, zahmetli iş yapan, gösterişli olsun diye tabiiikten uzaklaşıp işini zor ve zahmetli duruma sokan. (Ayverdi, 2020, s. 899).

Arapça-Türkçe Sözlükler

مُتَكَلِّفٌ “Resmî, yapmacık, sunî, zorlama.” (Mutçalı, 1995, s. 770)

Farsça-Türkçe Sözlükler

مُتَكَلِّفٌ “1. “Bir işi üzerine alan, mükellef olan, yükümlü bulunan. 2. Zor ve zahmet ile şiir söyleyen kimse.” (Salehpour, 1370, s. 1234)

mütekellif, mütekellifâne, mütekellif bol-

Mütekellifâne: “*sif. ve zf.* (Fars. *-âne* ekiyle) Tabiiikten uzak, zor ve zahmetli bir şekilde.” (Ayverdi, 2020, s. 899)

Mütekellif bol-: Bir işin ustası olmamak.

“eger közi açuk taḫı bu işlerde ḫâzık bolsa sanḡa ma’lûm bolur eger *mütekellif* bolsa taḫı ma’lûm bolur.” (Uğurlu, 1984, s. 31)

Mütekellifin (مُتَكَلِّفِينَ) : “(a.s. mütekellif’in c.) Tekellüf edenler, külfetli, zahmetli iş tutanlar.” (Devellioğlu, 2013, s. 906).

Tekâlif (تَكْلِيفٌ) : “[Ar. *teklif* > *tekâlif* (*teka:li:f*) {OsT}is. 1. Teklifler; öneriler. 2. İbadetler. 3. Vergiler.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4692)

Arapça-Türkçe sözlükler

Arapça sözlükte *tekâlif* için ayrı madde başı açılmayıp kelime, *teklif* maddesinde kelimenin çoğulu olarak yer almıştır (Mutçalı, 1995, s. 770).

Farsça-Türkçe Sözlükler

تَكَالِفْ *tekâlif*, “1. Ödev(ler), 2. zor iş(ler).” (Salehpour, 1370, s. 315)

tekâlif, *tekâlif-i ayniyye*, *tekâlif-i emîriyye*, *tekâlif-i fevkalade*, *tekâlif-i harbiyye*, *tekâlif-i mâ-lâ-yutak*, *tekâlif-i millîye emirleri*, *tekâlif-i örfiyye*, *tekâlif-i örfiyye-i şakka*, *tekâlif-i şakka*, *tekâlif-i şakkiye*, *tekâlif-i şer’iyye*, *tekâlif-i yasavul*

Teklifler, öneriler

“Bu *tekâlifi* işitdi çün pîr
Oldı reng-i ruh-ı pâki tağyîr.” (Mostarlı Hasan Ziyâ’î, 2017, s. 75)

Vergiler

“Çünkü bir alây büleh kavimsiniz. Sizi bu *tekâlif*den mu‘âf etdim.” (E.Ç.S., 2000, IV. K. s. 89)

Allah’ın kullara emrettiği ibadetler

“Bu tefsîr üzere kelimâtdan murâd Allâh Ta’âlânun *tekâlifi* olur.” (Şirvanlı Mahmûd a, 1998, s. 239)

Tekâlif-i ayniyye: “eko. Mükelleflerden şahsî durumları nazara alınmaksızın mülkiyetleri altında bulunan emvâl ve kıymetler üzerinden alınan vergi.” (Devellioğlu, 2013, s. 1240)

Tekâlif-i emîriyye: “Hükümdârın kestiği vergi.” (Devellioğlu, 2013, s. 1240)

Tekâlif-i fevkalade: “{*OsT*} Devletin olağanustu ihtiyaçları için hükümdar tarafından belirlenen vergi.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4692)

Tekâlif-i harbiyye: Savaş sırasında alınan fevkalâde vergi. (Devellioğlu, 2013, s. 1240)

Tekâlif-i mâ-lâ-yutak: Dayanılmaz, ağır ve güç yetmez şeyler.

“*Tekâlif-i mâ-lâ-yutak*-ı hayat;
Mesâib [belâ, bir] alay hâdisât
Göz açtırmıyorken neden biz acep,
Neden etmeyiz istirâhat talep?” (Ersoy, 2021, s. 251)

Tekâlif-i millîye emirleri: {*OsT*}Sakarya Savaşı öncesinde halkın millî mücadeleye katkısını sağlamak üzere, bedeli sonradan verilmek kaydıyla halktan toplanan aynı vergi ve yükümlülükler. (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4692)

Tekâlif-i örfiyye: “huk. [eskiden] Kanun ve nizama müstenit olmaksızın idâreten görülen lüzûma mebnî alınan akçe vesâire ve halka yükletilen garye. [Bu paraların tahsiline me’mûr olanlar: muhassıl, sipâhi, mültezim, subaşı, koruağası’dır.]; Kanuna ve yazılı kurallara dayanmadan görülen lüzum üzere yöneticilerce konulan vergi.” (Ayverdi, 2020, 1224).

“Cümle *tekâlif-i örfiyyeden* berilerdir kim yeniçerilerin Zağarcılar ocağı'na ve Samsonhâne ocağı'na beher yevm altışar himâr yükü pâk olmuş işkembe ta'[y]în verüp anlar dahi zağarlara ve samsonlara nafaka verirler.” (E.Ç.S., 2000, I. K. s. 282)

Tekâlif-i örfiyye-i şakka: Ağır vergiler

“Anınçün cümle halkı Gümüşhânesi'nde işlemeğe me’mûr olmağın cemî‘î *tekâlif-i örfiyye-i şâkkadan* mu‘âf [u] müsellemlerdir.” (E.Ç.S., 2000, II. K. s. 173)

Tekâlif-i şakka: Şer’î cevaz bulunmayan ve *tekâlif* kaidelerine de uymayan vergi. (Devellioğlu, 2013, s. 1240)

Tekâlif-i şakkiye: “{*OsT*} Vergilendirme kurallarına uymayan ve şeriatça izin verilmeyen vergi.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4692)

Tekâlif-i şer’iyye: “Dinin emrettiği zekât, haraç gibi vergiler.” (Devellioğlu, 2013, s. 1240)

Tekâlif-i yasavul: “İlhanlı Devleti tarafından alınan değişik adlardaki vergilerin Osmanlı Türkleri tarafından verilen genel adı.”

“Cümle halkı sünnilerdir kim Şâh İsmâ‘îl'e sakal harâcı verirlermiş, ammâ hâlâ bu Abbâs-ı Sâni'de sâ'ir *tekâlif-i yasavul*dan bile mu'âf [u] müsellemlerdir.” (E.Ç.S., 2000, III. K. s.146)

Tekellüf: (تَكْلُفٌ) “(a.i. külfet'den c.: tekellüfât): 1. Külfetli, zahmetli iş görme. 2. Özenme, bir işi gösterişli bir hâle koymak için uğraşma. 3. Gösteriş, yapmacık.” (Devellioğlu, 2013, s. 1242)

Arapça-Türkçe Sözlük

تَكْلُفٌ *tekelluf* “Yapmacıklık, sunilik; yapmacık tavır; ikiyüzlülük.” (Mutçalı, 1995, s. 770)

Farsça-Türkçe Sözlükler

تَكْلُفٌ *tekellof* “1. Kendini zora salma, zora düşme. 2. Zorluğa düşürülme. 3. Bir işi zorlukla yapma. 4. Üstlenme, boynuna alma. 5. Kendini gösterme. 6. Zahmet. 7. Tecemmül.” (Salehpour, 1370H., s. 316)

tekellüf, bî-tekellüf, bilâ-tekellüf, bî-tekellüfâne, lâ-tekellüf, tekellif, tekellüf eyle-, tekellüf it-/êt-, tekellüf kıl-, tekellüfle-, tekellüflü, tekellüfsüz

Zahmet, gayret ve güçlülükle iş görmek

“Eger gendüde ‘ayb bulursa cehd ve *tekellüf* birle âni gendüden gidere.” (Marzubân, 2017, s. 226)

“Bize râh-ı maḥabbetde ne güzel bir ḥayât yâ Rab
Ne minnet ne *tekellüf*dür fedâ olsa hezâr cânı.” (Yüksel, 2018, s. 243)

Zorlama

“Ve kendözünü *tekellüf* birle yoḡaru aḡdurma; tâ ḥürmetsüzlik-ile aḡaḡa ênmeysin.” (Keykavus a, 2016, s. 146)

Özen

“Andan soñra *tekellüf*-ile ve nevâḡt-ıla gönder.” (Keykavus a, 2016, s. 116)

Teklif

“Hiç kaçımadı, *tekellüf*ile gelürdi, *tekellüf*ile giderdi.” (Erkan, 1979, s. 327)

Sahte tavır, gösteriş

“Eyitdi: ‘Eger nevrûzlık getürmedümisse muḡtulık getürdüm ki dükeli *tekellüf*den yêgdür.” (Keykavus a, 2016, s. 136)

“*Tekellüf* ara yirde key ḡûm olur
Anı gözeden kiḡi meḡḡûm olur.” (Dilçin, 1991, s. 313).

Bî-tekellüf, bilâ-tekellüf: “Külfetsiz, sıkıntısız, tabii olarak.” (Devellioğlu, 2013, s. 1242)

Doḡal olarak, haliyle

“*Bî-tekellüf* yüridi šehr-i dile sel-i feraḡ
Bulduḡı yirde ḡubâr-ı ḡamı itdi yaḡma.” (Yiḡit, 2018, s. 570).

Kasıtsız, doḡal haliyle

“Ve eger kimse saña dūḡden šorsa *bî-tekellüf* gözüni bir nesne üzerine biraḡa.” (Ahmed-i Dâi, 2021, s. 173)

Külfetsiz, zahmetsiz

“Cümle işleri baḡlu ola, kendü işinde müteḡayyir ola, çok zamân o resme ḡala, velîkin anuñ ma'âḡı ḡayḡusı olmaya etmekden ve tondan, *bî-tekellüf* rızḡ aña iriḡe.” (Ahmed-i Dâi, 2021, s. 303)

Teklifsizce, hemen, hiç durmadan

“Adı görklü Muḡammede šalavat getürdiler, *bî-tekellüf* kâfire at saldılar, kılıç çaldılar.” (Ergin, 2011, s. 114)

Teklifsiz, izinsiz

“Mere kavat oğlı delü kavat, saña düşer mi *bî-tekellüf* menüm üzerüme gelesin, didi.” (Ergin, 2011, s. 145)

Hemen, tedbirsiz

“Basat aydur: Men muña *bî-tekellüf* yapışmayam diyüp kendü kılıcın çıhardı tutdı, iki pâre bölđi.” (Ergin, 2011, s. 213)

Doğal

“Ruhsâr-ı *bî-tekellüf*îne sâde-rûlaruñ
Zen kısmının ‘adil olamaz eñ cemîlesi.” (Yiğit, 2018, s. 2584)

Teklifsiz

“Ammâ halkı garîb-dost olmak [ile] müsâfirsiz olmayup cemî’i âyende vü revendegânlar hânlar[a] muhtâc olmayup her hânedânlarda *bî-tekellüf* mihmân olurlar.” (E.Ç.S., 2000, V. K. s. 276)

Bî-tekellüfâne: Doğal bir şekilde, tabii bir halde.

“Ey Mîr anıñçün ve bürâder-i azîzim şehîd Osmân Hân Gâzî hûniyçün bu âna dek üç kerre yüz bin ve yedi bin dahi eşkiyâ ve zorbanın kellelerin galtân eyledim" buyurunca Mîr dahi *bî-tekellüfâne* eyitdi.” (E.Ç.S., 2000, II. K. s. 117)

Lâ-tekellüf: Zahmetsiz, kolaylıkla, zorlama olmadan; teklifsiz.

“*Lâ-tekellüf* süre süre gitdi
Hâşılı menziline çün yetdi.” (Bosnalı İntizâmî, 2020, s. 381)

“Gelip küfr ehli bize *lâ-tekellüf*
Murâdınca ide her dem taşarruf.” (Aydın, 2018, s. 72)

Tekellif: “[Ar. tekellüf? => tekellif] {ağız} tis. folk. Kız evinin oğlan evine aldığı sekiz on çift ayakkabı. (DS, 1993, C. X, s. 3863)

Kelime, zorluk, külfet anlamıyla *tekellüften* Türkçenin düzlük-yuvarlaklık uyumu sonucu ortaya çıkmıştır.

Tekellüf eyle-: teklif etmek; külfetli, zahmetli iş görmek, özenmek, bir işi gösterişli hale koymak için uğraşmak.

Teklif etmek

“Ve eger senüñ önünde bir dürlü yêyesi ola ki ayruğ yerde olmaya, ol yêyesiden gèrü anlara *tekellüf eyle*.” (Keykavus a, 2016, s. 111)

“Kimi helâl ü kimi harâm idi anlaruñ
Baña *tekellüf eyle*di ol dem helâlîni.” (Zati, 2017, s. 305)

Külfetli zahmetli iş görmek

“*Tekellüf eyle*me Sâbit sana virilmişdür
Bu hüsn-i sebki ile şîrîni-i kelâm sana.” (Aydın, 2019, s. 1908)

Tekellüf it-/ ét-: Teklif etmek; zahmet etmek, çaba harcamak; bir işi gösterişli hale koymak için uğraşmak, özenmek.

Teklif etmek

“Çün konuğ esriye, gitmek isteye; bir iki *tekellüf ét*, koma.” (Keykavus a, 2016, s. 116)

“Bu itdüğünüz da’vânuñ şıhhati ‘aķîdemde muhâkķak ve muķarrer oldu, ru’ünet *tekellüf idüp* dimezsiz.” (Marzubân, 2017, s. 174)

“Ben anı *tekellüf idüp* atna bindürdüm.” (Şirvanlı Mahmûd c, 1999, s. 268)

“Şanasın yâr yârına iki ter gül revân itdi
Tekellüf itdi saña Hâk Te ‘âlâ din ü dünyâyı.” (Zati, 2017, s. 231)

“Perî-nazarları teşhîrde tekellüf ider
Cenâb-ı şeyhe söz olmaz güzel taşarruf ider.” (Aydın, 2019, s. 1908)

Tekellüf kıl-: Teklif etmek; zorluk çıkarmak.

Teklif etmek

“Deccâl çıkup hâlâyık Dımışka cem’ olup ‘Îsâ minâra-yı şarkıyyeye ırte namâzı vaktında nüzûl idüp namâz kılmâğa imâm aña ‘İlerü gel yâ Rûhullâh!’ diyüp imâmat tekellüf kılup ‘Îsâ imâmat itmeyüp bu ümmetden bir gişinüñ ardında namâz kılduğdan sonra ba’zılar ol gişiyi ‘Mehdîdür’ didiler.” (Şirvanlı Mahmûd b, 1998, s. 537)

Zorluk çıkarmak

“Azîz bizüm hâlimizi bilür ‘ayân
Ol sebebdan tekellüf kılur imdi.” (Uygur, 2003, s. 243)

Tekellüfle-: Ağırlamak, misafir etmek.

“Ne kim sözi olur ise söyleye
Tekellüfleye belki hem toylaya.” (Dilçin, 1991, s. 302)

Tekellüflü: “[tekellüf-lü] sf. Zahmetli; gösterişli, merasimli.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4696)

“Gerçi havzı üzre kubbesi vardır ammâ Bursa kaplıcaları gibi tekellüflü kubâb-ı azîmli âsâr-ı binâları yokdur.” (E.Ç.S., 2000, VIII. K. s. 43)

Tekellüfsüz: “[tekellüf-süz] gösterişsiz, merasimsiz.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4696); sıkıntısız, kolaylıkla.

Kelimenin Çağbayır’da verilen manasıyla örnek tespit edilememiş. Ancak tespit edilen bazı örneklerde sıkıntısız, kolay anlamları örneklenmiştir.

sıkıntısız

“Anuñ sebeble Hicâza ‘İrağdan giden yol emîn ve kolay olup hâlâyık tekellüfsüz varur oldu.” (Şirvanlı Mahmûd c, 1999, s. 375)

Anuñ-çun Ebû Bekr’e halk tevaqqufsuz bey’at itdiler, tekellüfsüz halîfa oldu.” (Şirvanlı Mahmûd a, 1998, s. 196)

Tekellüfât: (تَكْلُفَات) [Ar. tekellüf > tekellüfat] (tekellüfa:t) {OsT} is. **1.** zahmete girmeler; güçlüğe katlanmalar. **2.** Özenmeler. **3.** Gösteriş için çabalama. (Çağbayır, 2007, s. 4696)

tekellüfât, tekellüfât-ı ‘ibârât, tekellüfât-ı münşiyâne, tekellüfât-ı rüsûmiyye

“Olur nümüne-i düzağ tekellüfât ile meclis
Nice firîşte-i i ‘tibâr bir yire gelse.” (Yiğit, 2018, 2989)

Tekellüfât-ı ‘ibârât: Gösterişli, yapmacık deyişler.

“Tekellüfât-ı ‘ibârâtdan tehî Nâbî”
Edâ-yı haqq-ı ma ‘âniye bu gâzel yetişür.” (Yiğit, 2018, s. 2989)

Tekellüfât-ı münşiyâne: “Münşilere mahsus zorluklar, külfetler.” (Devellioğlu, 2013, s. 1242)

Tekellüfât-ı rüsûmiyye: Resmîyet zorlukları, yapmacıklık.

İbare her ne kadar vergi zorlukları gibi anlaşılabilir da beyitteki kullanımın yapmacıklık anlamına daha yakın olduğu görülmektedir:

“Tekellüfât-ı rüsûmiyye yok nihâdumda
Telâş-ı hâşî-i esbâb-ı ihtîşâm idemem.” (Yiğit, 2018, s. 2989)

Teklif/Teklîf (تَكْلِيف): “i. (Ar. *kulfet* “meşakkat”ten *teklif*) 1. Bir hususta yapılması veya yapılmaması düşünülen şeyler hakkında başkalarına görüş sunma, öneride bulunma. 2. Başkalarının incelemesine sunulan görüş, öneri. 3. Birine zor bir şeyi yüklemek, onu yükümlü kılma, mükellef tutma. 4. Aşırı kayıt, merasim, resmiyet. 5. *eski* Devlet tarafından istenen yükümlülük, vergi [Bu anlamda daha çok *tekâlîf* ve *teklîfat* şeklinde çoğul olarak kullanılmıştır.]” (Ayverdi, 2020, s. 1226)

Arapça-Türkçe Sözlükler

تَكْلِيف *teklif*: Zorluk, sıkıntı, meşakkat verme; [b-e] sorumluluk verme; görevlendirme; sıkıntı, zorluk, meşakkat; formalite; masraflar; maliyet fiyatı; vergiler; vergilendirme; mükellefiyet, sorumluluk. İSL. HUK. (Mutçalı, 1995, s. 770)

Farsça-Türkçe Sözlükler

تَكْلِيف *teklif*: “1. Zora düşürülme, 2. Yükletilme, boyuna koyulma, zor bir işi birinin üzerine salma, 3. Olgunlaşma, 4. Ödev, ödev yapma, 5. Tanrı'nın bendelerine olan emri, 6. Vergi, gerekli ödeme.” (Salehpour, 1370H, s. 316)

teklif, bî-teklif, bilâ-teklif/teklif, dâr-ı teklif, hâm teklif, lâ-teklif, teklif bayrağı, teklif et-, teklif eyle-, teklif-i hâm, teklif/teklif it-, teklif-i mâ-lâ-yutak, teklif kıl-, teklifli, teklif mektubu, teklifnâme, teklif ol-, teklif olun-, teklifsiz, teklifsizce, teklifsiz konuşma, teklifsizlik, teklifsüz, teklif tekellüf, teklif ü tekellüf

zor, sıkıntı (EAT)

“Çok zamandır ki her gün *teklif*-ile ırak yirden hâlümden artuk tuz yükledüp katı sürer.” (Marzuban bin Rüstem, 2017, s. 237)

Allah'a karşı mükellefiyet, sorumluluk (dinî terim)

“Ve bu ma'lûmdur ki üyirdan, esrükden ve delüden [ve nâ-bâligdan] *teklif* götrülmüştür.” (Marzuban bin Rüstem, 2017, s. 206)

Bilâ-teklif/ bilâ-teklif: Teklifsiz, izinsiz.

“Kanı bir 'âşıkun var idi Vâşif mı ne derlerdi
Bilâ-teklif gelip la'1-i lebünden bûse isterdi.” (URL3)

“Vâlidenle otur yine *bilâ-teklif* burayı teşrif et diyerek kendi eliyle delikanlının kâküllerini taradı.” (URL4)

Bî-teklif: Teklifsiz, samimi, içli dışlı, sıkı fıkı, tabii olarak, doğal.

“Kârâr eyler pey-ender-pey gelür yıllarca *bî-teklif*
Gamuñ şâhib-serâ-yı dil midür mihmân mıdur bilmem.” (Ararat, 2010, s. 163)

“O ten-i penbe-misâle şarılır *bî-teklif*
Rişte ber-rişte hâsed devlet-i pîrâhenine.” (Yiğit, 2018, s. 570)

Dâr-ı teklif: Sorumluluk diyarı, imtihan alanı.

“Âdem *dâr-ı teklif*den çıkup dururdu, melâmet *dâr-ı teklif*de olur, sonra olmaz.” (Şirvanlı Mahmûd a, 1998, s. 183)

Hâm teklif: “Münâsebetsiz ve ağır teklif.” (Ş. Sami, 2019, s. 430) *krş. Teklif-i hâm*

Lâ-teklif: Teklifsiz, yakın ve senli benli, arada resmiyet olmayan; izinsiz.

“Yâr odur kim ola 'uşşâkı ile lâ-teklif
Yolına 'âşık-ı dil-hasta revân eyleye cân.” (Ruhî, 1287H, s. 316)

“*Lâ-teklif* Timur Baba Sultân'un koyunundan seçüp almak istediler; çobanlar virmediler.” (Kılıç Filiz, Bülbül Tuncay, 2011, s. 151)

Teklif bayrağı: “*dnz. as.* Düşmanla konuşmak ve görüşmek için gönderilen gemiye çekilen beyaz bayrak.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4700)

Teklif et-: “1. Bir şeyi yapmasını istemek. 2. Bir şeyi inceleyip kabul etmesini istemek; onayına sunmak. 3. Birini bir iş için aday göstermek. 4. Karşı cinsten birine evlenmek isteğinde olduğunu bildirmek.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4700)

Teklif eyle-: Teklif etmek; sorumlu kılmak, emretmek.

Teklif etmek

“Tâ ki cânum tendedür mâü'l-hayât olsa eger
İçmeyem Hızır eylese teklif âb-ı Mısr'dan.” (Ünal ve Pektaş, 2014, s. 107)

emretmek

“Gösterir Hâk hayr u şer yollarını
Hayra teklif eyler hem kıllarını.” (Koşık, 2012, s. 85)

Sorumlu tutmak, emretmek (EAT)

“Tañrı Ta'âlâ teklif eylemez ya'nî buyurmaz bir nefse illâ güci yitişdüğini hayr kazansa şevâbı özinedür
şer kazansa 'azâbı özinedür.” (Küçük, 2014, s. 107)

Teklif-i hâm: “Münâsebetsiz, ağır teklif.” (Devellioğlu, 2013, s. 1244)

Teklif/Teklif it-: Teklif etmek; istemek; emretmek, buyurmak.

Teklif etmek

“Senden ilerü geçenler baña kâzılığî teklif itmediler.” (Şirvanlı Mahmûd c, 1999, s. 357)

İstemek

“Yâ ana! Ölüm acısı bir gez olduğu yitmez midi ki bir dağı olmağa teklif itdün?” (Şirvanlı Mahmûd a, 1998, s. 360)

İstemek, emretmek

“Var, anı mezbeleden çıkar, tekfin eyle. Beni İsrâ'll'e teklif it, namazın kılsunlar.” (Celâl-zâde, 1990, s. 12)

Teklif-i mâ-lâ-yutak: “Ağır ve yapılmayacak teklif.” (Devellioğlu, 2013, s. 1244)

“Bak a mel'ûnun teklif-i mâ-lâ yutâkına.” (E.Ç.S., 2000, II. K. s. 193)

Teklif kıl-: Teklif etmek; zorluk çıkarmak.

Teklif etmek

“Kılma gel teklif-i mey Rûhîye virme derd-i ser
Sâkiyâ biz mest-i 'aşkuz fâriğuz mülden yaña.” (Erten, 2018, s. 147)

Zorluk çıkarmak

“Babam aydı Ey balam teklif kılmadıñ meñe
Beş yüz yıldur kâmımda saklap erdim men señe.” (Yesevî, 2022, s.47)

Teklifli: “1. Saygı duyduğunu belirterek yapılan; teklifle yapılan. 2. Senli benli olmadan, resmî hava içinde yapılan. 3. Kendisi ile samimi olunmayan; resmî davranmayı gerektiren.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4700)

Teklif mektubu: “*huk.* Artırma ya da eksiltmeye katılanların, yapılacak iş için önerdikleri bedeli belirten yazı.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4700)

Teklifnâme: teklifnâme *i.* (Ar. *teklif* ve Fars. *nâme* "yazılı şey" ile *teklif-name*) Yapılan bir teklifin şartlarını bildirmek üzere hazırlanmış belge. (Ayverdi, 2020, s. 1226)

Teklif ol-: Sorumlu kılınmak, kulluk görevi yüklenmek; teklif etmek, teklif edilmek, istenmek.

Kulluk görevi yüklenmek

“Zîrâ Âdem’e *teklîf* oldu cennetde teklîf ve Âdem hem uyudu, cennetde uyku olmaz.” (Şirvanlı Mahmûd a, 1998, s. 179)

İstenmek, teklîf edilmek

“Ne *teklîf* olsa sûfiden dil-i dîvâne incinmez
Tekellûf ber- taraf ‘âşil olan nâdâne incinmez.” (Erten, 2018, s. 284)

Teklîf olun-: Teklif edilmek.

“Ca’fer Paşa’ya bir ze’âmet ma’lûlî için bin gurus teklîf olunduğda qabûl itmeyüp bir fakîr ma’zûle ihsânî beyânındadır.” (Bosnalı İntizâmî, 2020, s. 531)

Teklîfsiz: “[teklîf-siz] *sf.* 1. Herhangi bir teklifte bulunulmadan yapılan. 2. (Kişi için) kendisi ile ilişkilerde doğal olan; rahat; dostça. 3. (Davranış biçimi için) teklîfsiz bir kimseye özgü. 4. (Kişi için) saygısız olmamakla birlikte sakınmasız; oldukça patavatsız. 5. (Davranış için) saygısız olmamakla birlikte sakınmasız bir kimseye özgü. 6. *dbl.* Konuşma ve yazıda standart dil dışında, günlük sokak ilişkileri içindekine benzer sözcük ve anlatım içeren.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4700)

Teklîfsizce: “*zf.* (*teklîfsizce*) Teklîfsiz bir biçimde, içten olarak.” (TDK TS, 2011, s. 2305)

Teklîfsiz konuşma: “*a.* Senli benli, samimi, resmî olmadan konuşma ve davranma.” (TDK TS, 2011, s. 2305)

Teklîfsizlik: “[teklîf-siz-lik] *is.* 1. Teklîfsiz olma durumu. 2. Herhangi bir teklifte bulunulmadan yapılma 3. Kendisi ile ilişkilerde doğal olma durumu; rahatlık. 4. Teklîfsiz bir kimseye özgü davranışların niteliği. 5. Saygısız olmamakla birlikte sakınmasız olma; patavatsızlık. 6. Saygısız olmamakla birlikte sakınmasız bir kimseye özgü davranışın ayırt edici niteliği. 7. *dbl.* Konuşma ve yazıda standart dil dışında, günlük sokak ilişkileri içindekine benzer sözcük ve anlatım içermeye durumu.” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4700)

Teklîfsüz: Başboş, sorumsuz.

“Âdem oğlanı sanur mı ki özi mühmel qonıla *teklîfsüz.*” (Küçük, 2014, s. 330)

Teklîf tekellûf: Samimi olmama, resmî olma durumu, teklîfli olma. (TDK TS, 2011, s. 2305)

Teklîf ü tekellûf: Samimi olmama, resmî olma, resmîyet.

“*Teklîf ü tekellûf* mi olur bezm-i çemende
Avnî gibi sen de
Dîvâne-i şehîr ol ne günâh it ne sevâb iç
Her gâh şarâb iç.” (Turan, 1998, s. 1041)

Teklîfât (تَكْلِيفَات): “[Ar. teklîf >teklîfât] (*teklî.f.a.t*) {OsT} *is.* Teklifler; öneriler; önermeler,” (Çağbayır, 2007, C. 5, s. 4700); “[Ar. çoğul eki -ât ile] 1. Teklifler. 2. Vergiler, yükümlülükler.” (Ayverdi, 2020, s. 1226)

teklîfât, teklîfât eder ol-, teklîfât-ı mâ-lâ-yutaq

Teklîfler

“Emrine uyanlar vatanperveri
Güzel *teklîfât*lar kalır mı geri.” (Bayoğlu, 2009, s. 65)

Şeriatın emirleri

“Müberrâyuz bu *teklîfât*dan biz
Mu’arrâyuz bu taşnîfât dan biz.” (Vâhidî, 2015, s. 153)

Teklîfât eder ol-: Teklifler etmek.

“vezîr-i a’zam olanlara nice nâ-ma’kûl *teklîfât eder oldular.*” (Çelik, 2021, s. 95)

Teklîfât-ı mâ-lâ-yutaq: Ağır ve yapılamayacak teklîfler.

“Dün ü gün biz bî-çarelere ‘adâvet ü küdüret ü kasâvet üzere olup *teklifât-ı mâ-lâ-yutak*la ve tahmilât-ı pür-şekâ vü şikâkâla ‘azâb iderler.” (Lâmi’î Çelebi, 1997, s. 244)

Teklîfi (تَكْلِيفِي): “(a.s.) Mecbûrî, *yükümlü.” (Devellioğlu, 2013, s. 1244)

4. Sonuç

Milletler arasındaki sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkiler sebebiyle diller arasında geçiş kaçınılmazdır. Türkçe de bu şekilde Arapça ve Farsça başta olmak üzere birçok dilden kelime almıştır. Bu makalede Arapça *kelife* kökünden türemiş kelimelerden Türkçeye girmiş olan ve bunlardan türeyen söz varlıkları incelenmiştir. Bunun sonucunda ulaşılan tespitleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Arapça *kelife* kökünden türemiş olup Türkçeye giren 14 kelimedenden (*külfet, külef, mükellef, mükellefe, mükellefîn, mükellefiyet, mütekellif, mütekellifîn, tekâlîf, tekellüf, tekellüfât, teklîf, teklîfât, teklîfi*) Türkçe, Farsça birtakım ekler ve yardımcı fiillerle oluşturulan söz varlığının sayısı 90’dır. Bu durum, söz konusu kelime için yeni türevler kazanmak bakımından Türkçenin münbit ortam olduğunu göstermektedir.
2. Söz varlıklarının 9’u Arapçadaki asıl şekilleriyle kullanılmıştır (*külfet, külef, mükellef, mükellefe, mükellefîn, mükellefiyet, mütekellif, mütekellifîn, tekâlîf*).
3. Söz varlıklarının 5’i Arapça bazı edatlarla oluşturulmuş kelimelerdir (*Bilâ-külfet, bilâ-tekellüf, bilâ-teklîf/bilâ-teklif, lâ-tekellüf, lâ-teklif*).
4. Türetilen söz varlıklarının 24’ü fiil, 66’sı isimdir. 24 fiilden 1’i isimden fiil yapma eki *-IA* ile (*tekellüf+le-*); diğerleri (*ber-, bol-, çek-, eder ol-, et-, ét-, eyle-, gir-, it-, katlan-, kıl-, ol-, olun-, sok-, tart-, yükle-*) fiilleri ile oluşturulmuştur (*külfet bër-, külfet çek-, külfete gir-, külfete katlan-, külfete sok-, külfet eyle-, külfet it-, külfet olun-, külfetsiz ol-, külfet tart-, külfet yükle-, mükellef ol-, mütekellif bol-, tekellüf eyle-, tekellüf it-/ét-, tekellüf kıl-, teklif et-, teklif eyle-, teklif/teklîf it-, teklif kıl-, teklif ol-, teklif olun-, teklîfat eder ol-*).
5. Söz varlıklarının 6’sı Farsça ön veya son eklerle oluşturulmuştur (*bî-külfet, bî-tekellüf, bî-tekellüfâne, bî-teklîf, mütekellifâne, teklifnâme*).
6. Söz varlıklarının 9’u bazı Türkçe isim yapma ekleriyle oluşturulmuştur (*külfetsiz, külfetsizce, külfetsizlik, mükelleflik, tekellüflü, tekellüfsüz, teklifli, teklifsiz, teklifsüz*).
7. Tespit edilen söz varlıklarından 2’si, Arapça asıllarından bazı ses olayları sonucunda ortaya çıkmıştır. *Kiflet<külfet* (ünlü düzleşmesi ve göçüşme); *tekellif< tekellüf* (ünlü düzleşmesi).
8. “*bilâ-teklîf/teklif, teklif/teklîf it-*” gibi söz varlıklarında yer alan *teklîf* ile *teklif* kelimelerinde kullanılan *uzun i*’den kaynaklanan farklılık dikkate alınmayıp bu kelimeler aynı madde başlıkları altında değerlendirildi, ancak örnek metinlerde durum aynen yansıtıldı.
9. Söz varlıklarının isim cinsinden kelime gruplarının 20’sinin kuruluşunda Farsça tamlama yapısı kullanılmıştır (*dâr-ı teklif, tekâlîf-i ayniyye, tekâlîf-i emîriyye, tekalif-i fevkalade, tekâlîf-i harbiyye, tekâlîf-i mâ-lâ-yutak, tekâlîf-i millîye emirleri, tekâlîf-i örfiyye, tekâlîf-i örfiyye-i şakka, tekâlîf-i şakka, tekâlîf-i şakkiye, tekâlîf-i şer’iyye, tekâlîf-i yasavul, tekellüfât-ı ‘ibârât, tekellüfât-ı münşîyâne, tekellüfât-ı rüsûmiyye, teklifât-ı mâ-lâ-yutak, teklîf-i hâm, teklif-i mâ-lâ-yutak, teklifnâme*).
10. Söz varlıklarının isim cinsinden kelime gruplarının 7’si Türkçe kurullarla yapılmıştır (*tekâlîf-i millîye emirleri, hâm teklif, teklif bayrağı, teklif mektubu, teklifsiz konuşma, teklif tekellüf, vergi mükellefi*).

Bu çalışmayla ortaya konan verilerin ayrıca anlam bilimi açısından incelenmesi hâlinde ilginç sonuçların çıkacağı değerlendirilmektedir.

Kısaltmalar

a.	Arapça
a.	ad
Ar.	Arapça
b-den	birinden
b-e	birine
b.i.	birleşik isim

<i>b-i</i>	birini
bkz	bakınız
<i>bş</i>	bir şey
<i>bşden</i>	bir şeyden
<i>bşe</i>	bir şeye
<i>bş ile</i>	bir şey ile
<i>C.</i>	Cem'i/Cilt
<i>cm.</i>	Cemi'
<i>ç.</i>	çoğul
DS	TDK Derleme Sözlüğü
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
E.Ç.S.	Evliya Çelebi Seyahatnamesi
<i>Ekon.</i>	Ekonomi
<i>esk.</i>	eskimiş
<i>f.</i>	Farsça
<i>Fars.</i>	Farsça
<i>h.</i>	Hal (durum zarfı)
<i>İ.</i>	İsim
İSL. HUK.	İslam hukuku
<i>K.</i>	Kitap
<i>kısa</i>	Kısaltma yoluyla
<i>müen.</i>	müennes
<i>{OsT}</i>	Osmanlı Türkçesi
<i>s.</i>	sayfa; sıfat
<i>sf.</i>	Sıfat
<i>sif.</i>	Sıfat
TDK TS	Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük
<i>T.</i>	Türkçe
<i>zf.</i>	zarf

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1977). Arapça Sözcüklerde Anlam Kaymaları. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. C: XXXV, S: 308, s. 461-466.
- Abdulrasul, A. J. (2020). The adaptation and the different modifications of borrowed Arabic Plurals in Modern Turkish: Kökünde Çoğul Olarak Kullanılan Arapça Kelimelerin Türkçe'ye Geçmesi ve Türkiye Türkçesinde Kullanım Şekilleri. *Journal of the College of Languages (JCL)*, (42), 266–285. <https://doi.org/10.36586/jcl.2.2020.0.42.0266> Erişim Tarihi: 11.04.2023
- Anıl, Z. A. (2002). Aslı Arapça Olup Türkçeye Anlam Kaymasına Uğrayarak Geçmiş Kelimeler. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arat, R. R. (1948). Türk Dilinin İnkişafı. III. *Türk Tarihi Kongresi*, 1943. Ankara. 598-611.
- Ayverdi, İ. (2020). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 4. Baskı. İstanbul: Kubbealtı.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 30. Baskı. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ermış, H. (2012). *Türkçeleşmiş Arapça Kelimelerin Tasnifi ve Kök Analizi*. İstanbul: Cantaş Yayınları.
- Ermış, H. (2013). Türkçe Söz Varlığı İçinde Türetme Gücü En Yüksek Yirmi Arapça Kök Üzerine Morfolojik Bir İnceleme. *Turkish Studies*, Volume 8/8, p. 607-634.
- Ermış, H. (2014). *Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

- İşler, E. (1997). *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları*. İstanbul: TDAV Yayınları.
- Karahan, L. (2013). Oğuzcanın Anadolu'da Yazı Dili Olma Sürecine Dair Düşünceler. *Âşık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu*, 1-2 Kasım 2013, Kırşehir, s. 219-228.
- Keykavus b (1966). *Kabusname* -İkinci Basılış-. (Çev. Mercimek Ahmed Gözden geçirerek yayımlayan Orhan Şaik Gökyay). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Keykavus c (1312H). *Kabusname*. (Haz. Saed Nefisi). Tahran: Matba'a-i Meclis.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Mengi, M. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi – Metinler*, 11. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça – Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Salehpour, C. (1370 H.). *Farhang-i Cami Farsî be Türkî İstanbulî* I-II. Tebriz: Neşr-i Lâle.
- Özkan, A. & Özdemir, C. (2022). Arapçadan Türkçeye Geçmiş İnsana Ait Özellikler ile İlgili Benzer Kelimelerin İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. IJSS*, 2022, Volume 6, Issue 24, p. 164-182.
- Pekacar, Ç. (2007). Kumuk Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimelerde Son Ses /U/ Meselesi ve Türkçe-Arapça İlişkileri. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Şemseddin Sami (1317). *Kamus-ı Türkî*, 2 Cild. Dersa'adet: İkdam Matbaası.
- Türkçe Sözlük* (2011). 11. Baskı. Ankara: TDK Yayınları.
- Örneklerin alındığı kaynaklar**
- Ahmed-i Dâî (2021). *Tercüme-i Kitâbü't-Ta'bîr Rûya Tabirleri Kitabı*. (Haz. İhsan Sabri Çebi). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları
- Ararat, Ş. (2010). Enderûnlu Mehmed Hamid Beg Dîvânı İnceleme-Metin. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Aypay, A. İ. (1992). Nahifi Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydın, G. (2019). Bosnalı Sabit Divanı'nın Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlüğü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, S. (2018). Derviş Gubârî'nin Gazavât-nâme-i Midilli Adlı Eserinin Bağlamlı dizin ve İşlevsel Sözlüğü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Bayoğlu, A. (2009). Âşık Sümmani'nin Değişlerinde Dini ve Sosyolojik İçerik. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bosnalı İntizâmî (2020). *Tuhfetü'l-İhvân*. (Haz. Cihan Okuyucu ve Sadık Yazar). İstanbul: YEK Yayınları.
- Çelik, B. (2021). Türkiye Türkçesindeki Hal Ekleri ile Koçi Bey Risalesi'ndeki Hal Eklerinin Mana Açısından Mukayeseli İncelemesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Dilçin, C. (1991). *Mes'ûd bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahar İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Duman, M. A. (2005). Fazıl Divanı (Transkripsiyonlu Metin-İnceleme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: TDK Yayınları.

- Ersoy, M. A. (2021). *Safahat*. (Haz. Necmettin Turinay). Ankara: TBMM Yayınları
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi (2000). 10 c. (Haz. Yücel Dağlı, Seyid Ali Kahraman). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hoca Ahmed Yesevî (2022). *Divan-ı Hikmet* 11. Baskı. (Haz. Hayati Bice). Ankara: TDV Yayınları.
- Kadirova, M. (2001). *Nadire Kamile Divan*. Taşkent: Abdulla Kadri Namıdaki Halk Mirası Neşriyatı.
- Kaya, D. (1991). Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keykavus bin İskender bin Veşmgir a (2016). *Kâbûs-nâme (Giriş-Notlar-Metin-Sözlük/Dizin-Tıpkıbası)*. (Çev. Şeyhoğlu Sadru'd-dîn Mustafâ, Haz. Enfel Doğan). Ankara: TDK Yayınları.
- Kılıç, F. & Bülbül, T. (2011). *Demir Baba Velâyetnâmesi (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kırkkılıç, A. (1985). Sultan Üçüncü Murad (Murâdî) Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum.
- Koşık, H. S. (2012). Nasihatnâme-i Sıdkî (İnceleme-Metin). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Küçük, M. (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Lami'î Çelebi (1997). Şerefül İnsan. (Haz. Eğri, Sadettin. Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Marzubân bin Rüstem. (2017). *Marzubân-nâme Tercümesi Destûr-ı Şâhî*. (Çev. Şeyhoğlu Sadre'd-dîn Mustafa. Haz. Zeynep Korkmaz). Ankara: TDK Yayınları.
- Mostarlı Hasan Ziyâ'î (2017). *Şeyh-i San'ân Mesnevisi*. (Haz. Müberra Gürgendereli). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. Erişim Tarihi: 08.04.2023.
- Nar, O. (2016). Yenişehirli İzzet Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkitli Metni (Metin-İnceleme-Dizin). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özçelik, S. (1997). *Urfa Merkez Ağzı, İnceleme-Metinler-Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Şirvanlı Mahmûd a (1998). *Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi (Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük)*. (Haz. Muhammed Yelten). Ankara: TDK Yayınları.
- Şirvanlı Mahmûd b (1998). *Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi (4. Cilt, 1. Kısım) Dil Özellikleri-Metin-Sözlük*. (Haz. Arslan Tekin). Ankara: TDK Yayınları
- Şirvanlı Mahmûd c (1999). *Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi (IV. Cild 2. Kısım) Dil Özellikleri – Metin – Sözlük – Dizin*. (Haz. Mehdi Ergüzel). Ankara: TDK Yayınları.
- Taktak, A. F. (1997). Sandıklılı Fikri Hayatı ve Divânı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Turan, L. (1998). Yenişehirli Avni Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin) Encümen-i Şu'arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Uğurlu, M. (1984). Munityü'l-Ğuzât Metin-İndeks. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uygur, S. (2003). Ali'nin Kıssa-i Yusuf'u (Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Ünal, M. & Pektaş M. (2014). Fehîm-i Kadîm'in Şiirlerinde Gurbet. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 31, s. 99-109.

Vâhidî (2015). *Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân İnceleme - Tenkitli Metin*. (Haz. Turgut Karabey, Bülent Şığva, Yusuf Babür). Ankara: Akçağ

Yiğit, A. S. (2018). Nâbî Divanı Sözlüğü (Bağlamsal Dizin ve İşlevsel Sözlük). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yüksel, E. Ş. (2018). Adile Sultan Divanı Sözlüğü [Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük]. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

İnternet kaynakları

(URL) <https://lehcediz.com>

(URL1) (Halil Soyuer Şiirleri, https://lehcediz.com/tarama/pages/arama/beyit_arama_sonuc.php?s=ayrilmaksa+kız+niyetin) Erişim Tarihi 19.01.2023

(URL2) https://www.academia.edu/40843933/Mecelle_Genel_Hükümlerİlk_100_Madde_ve_Tam_Metin. Erişim Tarihi: 1.11.2022

(URL3) (Enderunlu Vasıf, https://a432090bb89360a720602a6c96caa2cf2b47165d.vetisonline.com/tarama/pages/arama/beyit_arama_sonuc.php?s=bila-teklif)

(URL4) (Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi, https://a432090bb89360a720602a6c96caa2cf2b47165d.vetisonline.com/tarama/pages/arama/beyit_arama_sonuc.php?s=bila-teklif)